

PLATÓ; TEORIA DE L'ÀNIMA

Ramon ALCOBERRO

EL PROBLEMA DE L'ÀNIMA I EL CONEIXEMENT (Teoria de la anàmesi)

Per Plató l'home és un compost de dos elements (cos i ànima). El cos és una identitat purament sensible, ha estat format pel **Demiurg** que és un petit déu d'origen pitagòric. Segons els pitagòrics el Demiurg va crear el món sensible donant-li formes geomètriques. El Demiurg va crear el món amb matèria i per tant el va fer imperfecte, canviant, mutable,...etc. En canvi les ànimes no són matèria, sinó un principi espiritual, una força o un principi vital gràcies al qual els éssers es poden moure.

En el diàleg "*Alcibíades*", Plató ens diu: *L'home és ànima i el cos és la seva presó.* És el tema del **soma/sema** (soma: cos / sema: presó) L'ànima no és matèria, a diferència del cos i per això ha de fer un esforç per enlairar-se per sobre dels límits que li vol imposar el cos; tota vida humana considerada en allò que té de valuós consisteix en aquest esforç de superació dels límits que la matèria ens vol imposar... Com a tal l'ànima prové del món de les idees (no pas del cos) i per això aspira a posseir-les, a gaudir-ne.

En Plató el coneixement és la funció de l'ànima. Tot coneixement digne d'aquest nom és sempre considerat com una espiritualització: constitueix un procés de millora (purificació) de l'ànima. L'ànima humana espiritualitza l'enteniment, i en aquesta mesura és similar a la ment del déus i participa, doncs, de la naturalesa divina.

En Plató el coneixement és sempre explicat com un record o una reminiscència (*anàmesis*). Conèixer és reconèixer. La part més excel·lent de l'ànima aspira a la saviesa perfecta que és la característica bàsica dels déus.

L'ànima prové del món de les idees: ha estat en contacte amb elles i les coneix; però per recordar-les ha de fer un procés d'espiritualització. Cal tenir sempre present que l'ànima no és matèria, ni pot ser entesa amb un pur criteri material. L'ànima té una capacitat per arribar a conèixer les Idees però aquesta capacitat està com emboirada pel cos; quan l'ànima s'encarna oblida el món suprasensible, podríem dir que "dorm"; per això cal despertar-la a través de la pràctica de la virtut i del coneixement intel·lectual.

L'ànima que coneix la Idea en realitat l'està re-coneixent. Per això hi ha diversos nivells en l'ascensió dialèctica. La sensació és el punt de partença del coneixement i per elevar-nos fins l'intel·ligible necessitem l'esforç de la raó i de la dialèctica, que permeten a l'ànima retrobar-se amb el nivell superior que li és propi (les Idees).

PER QUÈ L'ÀNIMA ÉS IMMORTAL?

L'ànima existeix abans que el cos i continuarà existint un cop el cos hagi mort. Els arguments a favor de la immortalitat de l'ànima es troben en el diàleg *Fedó*, on Plató intenta de provar "científicament" aquesta opinió provinent de la mística òrfico-pitagòrica.

Tres proves són avalades per la teoria de les Idees.

1.- Si tot coneixement és reminiscència de les Idees contemplades, se'n dedueix la preexistència de l'ànima, perquè és l'ànima qui contempla les idees abans de "caure en el món dels sentits". En el món hi ha realitats visibles i invisibles. Les primeres estan lligades al cos i les segones a l'ànima. Tot el que és visible es corromp i mor; l'invisible és immutable i etern; per tant l'ànima serà immutable i eterna.

2.- L'home troba el coneixement dins la seva ànima, perquè es presenta en forma de record de les coses que hem après en vides anteriors. El coneixement que l'ànima té de les idees demostra que hi ha una familiaritat entre les unes i l'altra. Si les idees són eternes, també ho serà l'ànima.

3.- Els contraris no poden coexistir en una mateixa cosa. Si un cos és fred no pot ser calent. Un ésser viu perquè té ànima; si morís voldria dir que la idea de mort ha expulsat la idea de vida, és a dir, l'ànima. Les coses són com són perquè participen de les idees. Però una cosa no pot participar de dues idees contradictòries. Si l'ànima participa de la idea de vida, no pot participar de la idea de mort.

El destí final de l'ànima també és descrit en forma mítica. Les ànimes que han usat dignament la pròpia raó tornaran després del període de prova terrena a l'estat originari i seran eternament felices. Les que n'hagin fet un ús indigne, transmigraran de cos en cos, passant d'home a un animal cada vegada més inferior segons quines hagin estat les passions que l'han dominada.

MITE DEL CARRO ALAT.

Per explicar el tema de l'ànima i el coneixement, Plató utilitza el mite del Carro Alat, que apareix al diàleg *Fedre* (245 e i ss.)

Les ànimes són eternes, viuen des de l'eternitat al món intel·ligible (al *Topos hiperuranos*, etimològicament: el món de sobre del cel) que és el de la perfecció, el de l'intel·ligible i que només pot ser conegut per l'enteniment. Allí les ànimes són felices contemplant les idees que també són eternes i perfectes... Les ànimes marxen en processó cada una a dalt d'un carro tirat per un auriga, amb un cavall blanc i un cavall negre. En un moment determinat el cavall negre es desboca, surt del camí i malgrat els esforços de l'auriga cau en el món sensible.

L'auriga representa la part *racional* de l'ànima que la guia i la condueix a les Idees. El cavall blanc representa la part *irascible*, violenta... i el cavall negre la part *concupiscible*, sensual, de l'ànima, que és la més baixa, la que ens mena a realitzar accions dolentes.

Plató creia que les ànimes són eternes i que s'encarnen en el cos com a càstig d'un pecat de sensualitat. El cavall negre ens arrossega i així com els déus tendeixen al cel i a la vida de l'esperit, els humans tendim a la carn i al cos. Però el nostre destí no és deixar-nos arrossegar per la matèria ni per les coses mudables (opinions) sinó assolir l'esperit, arribar al saber i a la veritat.

Per a Plató la relació entre el cos i l'ànima és sempre purament accidental. Podíem comparar-la a la que tenen el cavall i el cavaller o el pilot i la nau. El pilot governa la nau però no és la nau. L'ànima governa el cos però no és del cos.

Com a instrument de coneixement de les Idees, les ànimes són pures, eternes, immortals, indivisibles, espirituals i simples.

Les ànimes humanes tenen les mateixes característiques que les Idees, per tant l'ànima es troba simplement presonera del cos que és mortal i canviant. L'ànima pretén fugir del cos a través d'un procés de purificació que és la dialèctica ascendent i que implica la millora moral.

LA TEORIA DE LES ÀNIMES, PORTA D'ENTRADA A LA POLÍTICA

Possiblement el tema de l'ànima sigui d'origen pitagòric, però Plató el fa seu com un argument bàsic en la teoria de les Idees: l'ànima és sempre l'instrument del coneixement de les Idees per excel·lència.

Quan Plató parla de l'ànima ho fa en un doble sentit: des del punt de vista de (1) la teoria del coneixement (gnoseologia) i des del punt de vista de (2) la teoria política.

1.- Plató considera l'ànima l'instrument de coneixement per excel·lència, perquè només l'ànima ens porta a les idees. Les idees no són matèria i no poden ser conegudes des de la matèria sensible, sinó des de l'intel·ligible.

2.- En la teoria política, si aconseguim que els humans tinguin cura de la seva ànima, Plató creu que aconseguirem també que siguin obedients a la llei. Mentre els sofistes eren materialistes -i per tant creien que un cop morts no hi ha cap diferència entre els humans-, Plató és un idealista. Creu que no morim del tot: una part que està en nosaltres sense "ser" estrictament nosaltres (l'ànima que està en el cos però no és del cos) perdura i és eterna. Contra l'immoralisme dels sofistes, la teoria de l'ànima serveix per argumentar a favor de la moral: hem de fer el bé perquè un cop morts, la nostra ànima serà jutjada segons la nostra capacitat per fer el Bé. Qui practica el Bé serà, per així dir-ho, "retribuït" amb una vida eterna per a la seva ànima.

Plató de vegades diu que l'home té un ànima amb tres funcions i de vegades diu que té tres ànimes diferents. En qualsevol cas l'ànima té un món propi que no és el de la matèria sinó el del esperit. Les ànimes en Plató són:

· *Ànima racional sensible:* És l'ànima superior, l'ànima dels filòsofs, dedicats a la Raó. Està situada al cap.

· *Ànima passional o irascible:* És l'ànima dels soldats, defensors de l'ordre en la polis. Està situada al pit.

· *Ànima sensual o concupiscible:* És l'ànima dels obrers, artesans, productors. Està situada al baix ventre.

Cadascuna d'aquestes ànimes té una virtut pròpia i per tant pertany a una classe social diferent.

Una societat justa és la que conjumina el tipus d'ànima de cada individu amb la seva funció social política. Plató considera que l'harmonia de la societat no s'assoleix -a diferència del que creien els sofistes- quan tots els ciutadans tenen el mateix dret, sinó quan cadascú fa allò que deriva de la seva ànima; per això les ànimes superiors han de ser les dels governants.

L'estructura d'una polis justa hauria de reflectir l'estructura de les ànimes dels ciutadans que la formen. Quan l'ànima (ésser profund de l'home) i la funció social coincideixen, aleshores l'home és just i la ciutat és feliç. La kalipolis ha de funcionar amb tres tipus d'ànima que corresponen a tres classes socials:

1- L'ànima racional, o sensible: És l'ànima superior, l'ànima noble perquè coneix les Idees pures i perfectes. Aquesta és, sobretot, l'ànima dels filòsofs que han de governar la ciutat perquè per la seva feina estan avesats al coneixement de la idea de Bé. Estrictament aquesta ànima racional (o sensible) és l'única immortal perquè és l'única capaç de domesticar el cos o de dominar-lo d'una manera perfecta.

2- Ànima passional o irascible: És l'ànima dels soldats, dels defensors de la ciutat.

3 - Ànima sensual o concupiscible: És l'ànima dels obrers, artesans, productors.

Hi ha d'haver un pont entre ànima i política:

El filòsof-rei és superior perquè la seva ànima racional ha dominat a les altres dues i li correspon el lloc més alt en l'escala social. Té l'ànima capaç de comprendre la política.

El segon lloc és pels guardians, perquè l'ànima irascible ha dominat la sensualitat materialista, tot i que siguin agressius i violents.

En tercer lloc la menor consideració correspon a l'ànima sensual perquè és un ànima marcada d'autodomini, és l'ànima dels obrers i els artesans, incapaços de copsar la complexitat de la política

Per explicar aquesta teoria de les tres ànimes Plató utilitza de vegades el famós mite fenici dels tres homes. Hi ha homes d'or (els superiors, els filòsofs-reis,..) hi ha homes d'argent que són els soldats, (guerrers).. i finalment hi ha homes de bronze que són els treballadors (obriers, artesans).